

Medaille wegens betoonden ijver en moed bij den ijsgang op de rivieren in Februarij 1841

Figuur 1. Kavel 986 uit de veiling van Veilinghuis De Ruiter van 15/16 maart 2021.

Als een land, behept met veel water, en grotendeels omsloten door zee, is de Nederlandse geschiedenis doorspekt met aan water gerelateerde natuurrampen: overstromingen, storm, extreme warmte- en droogte, maar ook ijsgang. Ijsgang kan worden gedefinieerd als "Het zich bewegen van drijfijfs door stroming op een rivier"¹. Het is het gevolg van ijskaring ("Het kruien van het ijs bij het losgaan van de rivier"²) en het veroorzaakt schade aan dijken en andere waterkeringen, stijging van de waterstand en bij extreme ijsgang kunnen gevaarlijke situaties ontstaan door het opwerpen van ijsdammen, door welk gewicht dijken kunnen breken.

Het belonen van verdiensten tijdens natuurrampen was niet iets vanzelfsprekends. En zeker niet van regeringswege. Voor het eerst werden in 1825, naar aanleiding van de grote watersnood in dat jaar, door de Koning vier grote zilveren medailles (voor menslievend hulpbetoon) uitgereikt. Daarnaast werden diverse beloningen door de Maatschappij tot Nut van 't Algemeen toegekend.

Pas in 1841 kwam er verandering in het van regeringswege verlenen van onderscheidingen. Aanleiding was de ijsgang, welke tussen december 1840 en februari 1841 plaats had op diverse rivieren in het land. Op 12 mei 1841 stuurde de minister van Binnenlandse Zaken een 'kort verslag' aan Zijne Majesteit de Koning over de gebeurtenissen die hiermee gepaard gingen. Dit verslag is gepubliceerd in de Nederlandsche Staatscourant van 29 mei 1841, en luidde als volgt:

" KORT VERSLAG DER VOORNAAMSTE BIJZONDERHEDEN, WELKE BIJ DE HERHAALDE IJSGANGEN
OP DE RIVIEREN IN JANUARIJ EN FEBRUARIJ 1841 HEBBEN PLAATS GEHAD.
Hoezeer de ligging van het land onzer woning aanmerkelijke voordeelen, voor voor een
handeldrijvend volk, oplevert, en onder de oorzaken moet worden geteld, die hetzelfde éénmaal tot

¹ Massop et al. (2005), p. 149.

² Massop et al. (2005), p. 137.

dien trap van magt en rijkdom hebben opgevoerd, waarvan, in evenredigheid van de geringe uitgestrektheid van den grond, weinige voorbeelden in de geschiedenis der wereld voorhanden zijn, zoo is die zelfde ligging, aan den uitloop en den mond van verscheidene voornamelijk rivieren van Europa, nogtans ook de oorzaak, dat het land meermalen niet alleen ten doel staat aan de woedende golven der zee, en daarentegen steeds met kracht moet worden verdedigd; maar dat ook bij elken eenigzins harden winter, waardoor de rivieren met ijs worden bezet, het losbreken daarvan geheele streken met overstroming bedreigt en niet alleen het verlies van veler bezittingen, maar ook van veler leven kan doen betreuren.

De toestand, waarin de rivieren in den laatstverloopen winter bij herhaling zich bevonden, had ook nu gevolgen kunnen hebben, die veler ongeluk zouden hebben veroorzaakt. Door sommige gunstige omstandigheden echter, gepaard met de ijverige pogingen van vele besturen, ambtenaren en bijzondere personen, is dit gevaar, en zijn deze gevolgen gelukkig afgewend geworden.

Een kort verslag der daarbij plaats gehad hebbende omstandigheden zal dan ook aan elk, die daarin eenig belang mogt stellen, welligt niet onaangenaam zijn. Men zal zich echter bij dit verslag in geene natuur- of rivierkundige beschouwingen op opgaven, als minder voor het publiek geschikt, inlaten; maar zich enkel bepalen tot die omstandigheden en resultaten, die voor het algemeen van eenig belang kunnen zijn, en dit zoo veel mogelijk in eenige korte trekken vervatten.

Tot tweemaal werden de rivieren met ijs bezet en had er dienvolgende dan ook tweemaal ijsgang plaats, waarvan het meest geschikt zal zijn de bijzonderheden afzonderlijk te vermelden; terwijl wijl daarbij, voor zoo veel de omstandigheden niet van eenen algemeenen werkenden aard waren, ook de verschillende riviertakken afzonderlijk zullen in aanmerking nemen.

Twee bijzonderheden, die op de rivierstanden eenige invloed kunnen hebben, hadden in het najaar van 1840 plaats:

1°. Het rijzen stortebed in den ouden Rhijnmond, dat als een rivier-bodem in eene zeeg gelegen was, stond vervangen te worden door een plat watersplas stortebed, hetwelk voor een derde gereed was, toen de werking van den ouden Rhijnmond op den 15den November 1840 inviel, zoodat het water over den voorzigtigheidshalve in stand gehouden ouden rijsberm liep, terwijl het aarden rivierbed buiten denzelve reeds veel afgegraven was.

2°. Was de hoofddam van den IJssel verhoogd, waardoor bij eenen hoogen rivierstand een weinig meer water op den IJssel komt.

Den 26sten October 1840 waren de rivieren nog genoegdzaak op den gemiddelden stand, doch stegen gaande weg tot eene aanmerkelijke hoogte, waarna zij eene spoedige daling ondergingen, en den 13den December reeds weder op den middelbaren stand waren terug gebracht, bij welken voorbijgaanden hoogen waterstand zoowel de oude Rhijnmond, als de overlaat in den Ellekomschendijk gewerkt hebben.

Inmiddels was den 26sten November 1840 eenige matige vorst ingevallen, die, na eenige tusschendagen van dooi, sterker en bestendig werd, zoodat den 13, 14 en 15den December zich meest overal drijfjjs opdeed, en de rivieren zich vervolgens zetteden.

Deze vorst werd op den laatsten December door eenen sterken dooi opgevolgd, zoodat de stations der ambtenaren van den waterstaat betrokken werden, die echter bij de weldra daarna weder invallende sterke vorst werden ingetrokken.

Middelerwijl werden de in soortgelijke omstandigheden gewone opkistingen³ der Spijsche, Herwensche, Millingsche en Pannerdensche dijken van 's lands wege bewerkstelligd, gelijk ook op alle de lage plaatsen der bandijken, onder het beheer der bijzondere dijsbesturen staande, veelvuldige kistingen gemaakt werden.

³ Opkistingen waren verhogingen van de dijk door middel van een dammetje van 0,6 à 0,8 meter hoogte en 0,4 à 0,6 meter dikte, bestaande uit mest en grond tussen of tegen kleine beschoeiingen van planken, horden of vlechtwerk, steunend op of tegen palen, op korte afstand van de buitenkruin in de dijk geslagen. (Massop et al. (2005), p. 137).

Den 11den Januarij 1841 stelde de door zich weder in, terwijl de spoedige was van het water op den Duitschen Boven-Rhijn de ontwikkeling van den ijsgang benedenwaards zeer bevorderde, gelijk dan ook den 16den het ijs aan het Spijk even in beweging kwam, doch des morgens te Millingen, Hulhuizen en Pannerden nog vast zat. Door het weder intreden van de vorst nogtans werden de rivieren op den 16den op vele plaatsen nog met wagens gepasseerd, zoodat het opbreken van het ijs aan vele onverwacht voorkwam; terwijl alles zich verder zeer spoedig en gelukkig ontwikkelde, reeds den 18den de geheele Waal tijdig los geraakte, en de ijsgang op den Beneden-Rhijn en Lek het meeste belang opwekte.

Te Pannerden was het ijs na middernacht van den 18den in beweging gekomen, doch had zich weder gezet. In den loop van den morgen echter dreef het zeer langzaam door - Verder had zich een ijsdam gevormd, beginnende boven den landsdijk aan den Poppelgraaf, die zich zwaar op een stapelde tot tegen over het kasteel van den Loowaard.

De Roswaard was ingelopen en het water, dat door het Pannerdensche Kanaal stroomde, loste zich boven den Poppelgraaf, dwars over den Pannerdenschen Waard op den Ouden Rhijn. Indien hierbij aanwas van water van den Boven-Rhijn ware opgekomen, zou de Over-Betuwsche Bandijk binnen den Roswaard zich in veel gevaar hebben kunnen bevinden. Het dijksbestuur deed dus deze dijk zorgvuldig bewaken, doch des avonds ten half zeven ure begon de ijsdam op te ruimen.

De Waal los, gezegde ijsdam doordrijvende en de Neder-Rhijn open zijnde of het ijs opbrekende, zoo werd het riviervak boven Wijk bij Duurstede het belangrijkste. Tusschen Maurik en Eck en Wiel was het ijs in het gewone rivierbed gestopt, doch liep met geweld over de waarden. Het beneden uiteinde van den Marschdijk was opgekist, gelijk ook de dijken van Ingen. Het water stond aldaar in den namiddag van den 18den tot op den dijk en liep er even over, hetwelk zich des avonds tusschen 10 en 11 ure herhaalde. Het was nogtans zeer stil weder, en de dijken werden door den Neder-Betuwschen heemraad Dijkmeester en de veelvuldige wachten, goed bewaakt.

Aan en beneden den ijsdam bleef het water te Maurik inmiddels onbeduidend wassen, en te Eck en Wiel bleef het staande, behoudens eenigen was tusschen 10 en 11 ure. Er liep veel water over de waarden wederzijds den ijsdam, die ook veel water doorliet. In den nacht van den 19den op den 20sten bleven nogtans de omstandigheden zorglijk.

In den namiddag van den 20sten geraakte het ijs aan de noordzijde der stopping in beweging en dreef langzaam door; doch geraakte spoedig weder vast en ruimde gedeeltelijk den volgenden nacht, zoodat de stoppingen omstreeks Maurik slechts nog eenige bezorgdheid overlieten, welke stoppingen zich echter des avonds van den 22sten verder opruimden.

De oude Rhijnmond werkte intusschen met meerder en minder verval van den 16den tot den 26sten Januarij. Twee overlaten, door het bestuur van den Ooi-polder boven Nijmegen in de dijken van dien polder gemaakt, waren doorgebroken, gelijk ook bij de stopping aan den Poppelgraaf in den Pannerdenschen Waardschen dam vier doorbraken waren gevallen, doch zonder grondgaten. Om het winter-gezaai, zoo mogelijk te behouden, werd de sluiting al spoedig aanbesteed, doch kon, uit hoofde van den weder invallenden vorst en den lateren ijsgang, niet dadelijk voltooid worden.

Op den 23sten Januarij bespeurde men eene doorkwelling in den bandijk te Ravenswaaij, beneden den kerk, waartegen door de zorg van den heemraad van Brakell en den ingenieur Blaauw, een binnenberm werd aangelegd.

Op de rivier de Maas had zich het ijs den 16den en 17den December 1840, mede hier en daar gezet, zoodat men het op laatstgemelden dag te Empel reeds te voet passeerde; terwijl op de overige gedeelten der rivier de bezetting meer of min vroeger of later plaats had, en ook op het Ditlandsch Diep en in de Krammer het ijs zich ook zeer vermenigvuldigde. Dit alles wisselde onder zoodanige omstandigheden af, als uit de dagelijks bekend gemaakte berigten bekend is geworden; tot dat door den ingevallen dooi, onder afwisselende omstandigheden, ook deze rivier en ook de Killen⁴ van ijs

⁴ Een kil is een geul. (Massop et al. (2005), p. 137).

bevrijd werden, 't welk echter niet dan hier en daar met dreigend gevaar plaats had, zoodat op enkele plaatsen de dijken begonnen over te loopen, en waarbij als eene bijzonderheid mag worden opgemerkt, dat op den 18den Januarij 1841 te Heusden het water des morgens tusschen 8 en 10 ure 0 el⁵ 90 aanwies en op de Maas beneden Heusden een omgekeerd verhang plaats had, hetwelk zeer bijzonder was, want de waterstand, die te Woudrichem bij open water en hooger rivierstand (in November 1824) 0 el 95 lager dan te Heusden was, werd nu, gedurende eenige tijd 0 el 67 hooger bevonden, zoodat de rivier, in plaats van nederwaarts, opwaarts stroomde, hetwelk veroorzaakt werd door het water, dat van de Waal over het Monnikenland in de Maas overviel en deze dus als het ware overstelpte, maar ook tevens door eene vóór en boven Woudrichem toen plaats hebbende verhouding, die zich welligt tot boven Loevestein uitstreckte; want op hetzelfde uur van den 18den Januarij was het verval tusschen de defensieve inundatie-sluis, boven Woudrichem en Sleewijk op het veer 1 el 69, hetwelk bij het hoogste opperwater slechts ruim 6 palm⁶ bedragen heeft. Dit omgekeerd, onnatuurlijk verhang herstelde zich echter langzamerhand.

In den nacht van den 19den viel er in den Empelschen dijk boven het fort Crevecoeur eene doorbraak ter wijde van 36 ellen, onder de kruis gemiddeld diep 2 el 81; terwijl de grootste diepte 3 el 78 bedroeg, zonder dat daarbij eenige belangrijke ontgronding plaats had. In dien zelfden nacht viel er boven den Ortensche schans mede eene doorbraak, die eene wijde had van 78 ellen, terwijl de gemiddelde diepte onder de dijkskruin 7 el 63 beliep, en de grootste diepte 11 el 60. Het spreekt van zelve dat de Beersche Maas onder deze omstandigheden, als naar gewoonte, veel water afvoerde.

Even als de overige riviertakken, was ook de Geldersche IJssel successivelijk en met afwisselenden waterstand met ijs bezet geraakt en zelfs in de beneden monden, zoodat ook weldra de gemeenschap tusschen de stad Kampen met het eiland Schokland over het ijs der Zuiderzee plaats vond, en ook dit p de rivier in verschillende rigtingen te voet en met zware voertuigen aan de veren gepasseerd werd.

Door den ingevallen dooi kwam ondertusschen reeds den 16den Januarij 1841, het ijs te Westervoort in beweging, doch zat te Doesburg nog vast, hoewel men te Zutphen mede eenige beweging bespeurde, al hetwelk met eenen aanmerkelijken aanwas van water vergezeld ging. Den 18den in den namiddag brak het ijs, dat zich boven Olst gestopt had, los, en dreef, gelijk ook later in den avond van dien dag, te Wijhe, door, hetwelk den volgenden morgen door het los gaan van het ijs aan het Katerveer opgevolgd werd, waarna zich des morgens ten 7 ure de rivier, van af IJsselstein weder zette en tot in zee onbeweeglijk zitten bleef.

Des morgens van den 20sten geraakte de rivier aan het Katerveer weder los, doch bleef te Zalk nog gesloten, alwaar het ijs dan ook aanmerkelijk opeengeschoven was, zoodat het water en het van boven afkomend ijs zich eene ontlasting over den Vruchtenrijken waard, langs het regter boord baande, terwijl het water te Deventer de hoogte van 5 el 86, aan de peilschaal aldaar bereikte, en de Overlaat van den Snijdelingsdijk op de laagste plaatsen alstoen met eenige weinige duimen⁷ werkte, hetwelk echter slechts van korten duur was.

De rivier beneden Zalk ondertusschen nog altijd onveranderlijk blijvende zitten, rees het water aldaar, en aan het Katerveer tot eene aanmerkelijke hoogte, waardoor de dijken op sommige plaatsen slechts eenige palmen meerwaakten, en men maatregelen tot behoud nemen moest, tot in den namiddag van den 22sten het ijs te Kampen in werking kwam, en geregeld doorwerkte, 't welk door

⁵ Een el is een oude lengtemaat. De el is afgeleid van de lengte van de schouder tot aan het puntje van de middelvinger (Wikipedia). Doordat de el op verschillende manieren werd berekend, verschilt zij qua lengte per streek. Gemiddeld duidt de el ongeveer 69,5 centimeter aan.

⁶ Een palm is een oude lengtemaat die is afgeleid van de breedte van de handpalm aan de binnenzijde (vier vingers) (Wikipedia). Over het algemeen werd met een palm ongeveer 10 centimeter aangeduid.

⁷ De duim is een oude lengtemaat, die ongeveer gelijk is aan de breedte van het bovenste kootje van de duim van een volwassen man. (Wikipedia). Over het algemeen werd met een duim ongeveer 2,5 centimeter aangeduid.

eene opruiming bovenwaarts, te Zalks, zoo wel als beneden in de riviermonden, met uitzondering vooreerst nog van het Ganzendiep, opgevolgd werd.

In weêrwil dus, dat hier en daar ontrustende omstandigheden plaats hadden, liep deze ijsgang, wat de voorname aangelegenheden betreft, zonder rampen te veroorzaken, gelukkig af; doch om zich weldra daarna op eene veel ernstiger wijze te hervatten.

Weldra nadat de buitengewone rivier-correspondentie⁸ was opgeheven, begon het weder op nieuw vriezend te worden, zodat zich reeds den 26sten Januarij hier en daar weder drijfijis opdeed, en met het begin van Februarij de vorst zoo sterk werd, als zij zich in dezen winter nog niet had opgedaan.

Het was ondertusschen eene hoogst weldadige omstandigheid, dat de ijsgang van de maand Januarij beslissend en algemeen doorgegaan was, en de rivieren genoegzaam geheel van ijs bevroord had; want ware de strenge vorst van het begin van Februarij acht of tien dagen vroeger ingevallen, toen de Neder-Rhijn boven Wijk bij Duurstede nog met ijs verstoppt was, en het door den ijsdam opgestuwde water tot aan en op de Ingesche dijken stond, terwijl het bovineinde van den Noorder Lekdijk slechts 40 à 60 duim waakte en ook op andere plaatsen, zoo als gebleken is, nog verhoudingen plaats hadden, zoo stonden bij eenen lateren dooi, de omstandigheden van de ineengedrongen ijsdammen onberekenbaar geweest zijn, en groote rampen hebben kunnen veroorzaken.

De weder ingevallen vorst, hoewel op sommige dagen vrij streng, was echter van geen langen duur; maar werd weldra door nieuwen dooi gevolgd, zoodat den 11den Februarij het ijs van de Moezel reeds opbrak en des avonds van dien dag te Dusseldorp mede los geraakte, gelijk het ook den 12den te Emmerik een en andermaal in beweging kwam, doch zich later weder zette.

Ook aan het Lobith kwam er alstoen beweging en begon de oude Rhijnmond des namiddags te werken. Insgelijks werd zulks in het Bijlandsche en het Pannerdensche Kanaal bespeurd; de stations der ambtenaren van den waterstaat werden dan ook weder bezet.

De dagelijksche berigten, die in de Staats-Courant gegeven zijn, hebben doen zien, welke omstandigheden de langzame dooi, die plaats had, veroorzaakte, zoodat van tijd tot tijd hier en daar het ijs zich in beweging zette, doch weder vastgeraakte; terwijl op sommige plaatsen reeds blank water gevonden werd, en op andere de verhoudingen en stoppingen als nog bleven stand houden, zodat op den 16den Februarij de omstandigheden op de Waal en den Neder-Rhijn in zoo verre ongunstig waren, als de ijsgang niet regelmatig doorgaande was, maar zich verscheiden verstoppingen opdeden.

Eene daarvan op de Waal begon ongeveer aan het Gentsche Veer en eindigde omtrent aan het Groenendaal; welke eene opstuwung veroorzaakte van 0.49 el, dat niet zeer aanmerkelijk is, doch er loste zich veel water over de Bemmelsche uiterwaarden, en de Ooij, die reeds door de doorbraak van Januarij was ingelooopen, had ook veel water van den Bovenwaal ontvangen, zonder benedenwaarts als nog te kunnen lossen, in tegendeel stroomde de Ooisluis des tijds nog in.

Eene andere stopping op de Waal had plaats, ongeveer Loenen, beneden Slijk Ewijk tot omtrent de Snor en de Turkswaard boven Druten, met niet meer dan de geringe opstuwung van 0.28 el.

Van beneden Thiel tot omtrent Zennewijnen zat verder eene aanmerkelijke stopping, welke eene opstuwung veroorzaakte van 0,84 el, doch zich toen oploste en doordreef, om later zich nog erger te stellen. De vergelijking der waterstanden deed tevens zien dat ook de Beneden-Waal nog zeer belemmerd was.

⁸ De 'buitengewone riviercorrespondentie' is een situatie waarbij als gevolg van een dreigend gevaar door hoog water of ijsgang, door ambtenaren van de (rijks)waterstaat toezicht wordt gehouden op de dijken langs een aantal grote rivieren. (Massop et al. (2005), p. 129).

Op den Neder-Rhijn zat omstreeks het Malburgsche veer eene op eenstapeling van ijs, zoo als aan het Lexkens veer het ijs ook nog gestopt was, en de hoogere oprijzing van het water bovenwaards blijkbaar aantoonde dat ook elders nog stoppingsen plaats hadden.

De vertraagde opruiming daarvan moest ernstiger bezorgdheid baren, zoo dat op den 17den en 18den Februarij dan op ook sommige plaatsen groot gevaar ontstond.

De snelle aanwas van water, die op den 17den te Thiel plaats had, werd veroorzaakt doordien het ijs, dat van meer bovenwaards afkwam, zich aan den steenoven beneden gemelde stad vastzette. De toestand werd daardoor zeer bedenkelijk, daar het water aldaar 2 a 3 palm op den dijk en tegen de noodkeering stond, zoodat er geene pogingen moesten worden verzuimd, om de waterkeering te behouden; ook te Dreumel was men des nachts in grooten nood.

Op de Lek te Heteren, was het gevaar niet minder dringen. Door de plaats hebbende stopping aan het pannenhuis te Lakemond, was het ijs tusschen de veerdammen aan het Lexkens veer en hooger tot alhier aangedeven.

Het water tusschen de veerdammen niet kunnende passeren, stond te Randwijk en te Heteren op de dijken.

Ter eerstgemelde plaats was de overloop niet erg, doch te Heteren was die bijna algemeen; de noodkeeringen begonnen te bezwijken en daar er op eene groote uitgestrektheid moest gewerkt worden, begonnen de materialen te ontbreken, zoodat men de doorbraak des dijks, welligt midden in het dorp te vreezen had, althans zoo de ijsdam niet doorschoot, of het water vallende werd, zijnde de toestand van dien aard, dat op sommige oogenblikken het werkvolk de zaak moest verloren geven.

In de buitendijks staande kerk en schoolhuis werden menschen en vee geborgen; terwijl al de binnendijks gelegen huizen reeds in de overstroming stond. - De hooge waterstand begon ondertusschen langzamerhand, hoewel bijna eerst onmerkbaar, te wijken, hetwelk men aan den invloed van den zwaren overloop toeschreef. De dijk was geheel onzichtbaar en binnenlands, zoo ver men zien kon, alles onder water.

Met moed werd er doorgewerkt tot het stellen eener kisting, waar de overloop alle hoop had doen verliezen, en daar het water des avonds sedert den voormiddag 45 duim gevallen was, kon men den dijk beschouwen als behouden te zijn, hoewel geheel ontramponneerd.

Ook te Lienden liep het water op verscheidene plaatsen over den dijk. Met alle kracht verstrekte men de noodkeeringen en heeft men ook hier den dijk behouden. Aan het benedeneinde van den Marschpolder liep het water veel sterker over den dijk, zoodat de noodkeering op eenige punten wegdreef, en men de werkzaamheden had gestaakt, doch toen het water begon te vallen, kon men die weder hervatten, en is de dijk behouden gebleven.

Tegen over Maurik had almede op eenige punten overloop plaats.

Op den 18den was ondertusschen op de Waal te Tiel de nood nog grooter geworden. De stopping beneden die stad duurde steeds voort; tot nabij de stad stond het water op den dijk, en aan den Rooden molen liep het sterk over, zoo zelfs dat met de vlugtende arbeiders het gerucht der doorbraak zich begon te verspreiden. Even beneden de Tielsche Steenoven, in de Bogt van de Drie Wielen, zakte de dijk over de lengte van 30 ellen, 80 duim, die naderhand tot de diepte van 250 duim vermeerdeerde.

Deze verzakking was niet zonder gevaar. Tegen den avond van gemelden dag en gedurende den nacht ruimte echter de ijsstopping beneden de stad op, en werd het water sterk vallende; de in groot gevaar zijnde dijk werd dan ook daardoor, en door de aanhoudende volharding der besturen, ambtenaren en werklieden behouden. Te Zennewijnen had de dijk niet minder dan gedurende 20 uren ter lengte van 1200 ellen overgelopen.

Te Wamel en Dreumel stond mede het water op den dijk tegen de kaden en liep over dezelve, zoodat men die door kistingen moest behouden, en er onderscheiden afscheuringen aan de binnenzijde plaats grepen.

Het zoude ondertusschen overbodig zijn, om bij herhaling alle de bijzonderheden te vermelden, die bij de verdere opruiming van het ijs op de bovengedeelten der rivieren hebben plaats gehad; genoeg is het te zeggen dat zij den 21sten Februarij, zoo verre gevorderd was en het water dien stand bereikt

had, dat de buitengewone rivier-correspondentie langs de Waal en Neder-Rhijn kon worden opgeheven. Gedurende dien tijd, of wel van den 12den tot den 19den Februarij, had de overlaat van den ouden Rhijnmond gewerkt met een verval van 30 tot 34 duim.

Op de meer benedenwaarts gelegen gedeelten der rivieren, de Lek namelijk en de Merwede, was de toestand hier en daar niet minder bedenkelijk. Het afkomend ijs van den Neder-Rhijn had onderscheiden ijsstoppingen op de Lek ten gevolge, zoodat het water te Everdingen de kruin des dijks bereikte. Op den 18den geraakte echter het ijs op die rivier overal los, hetwelk nogtans met hooge waterstanden gepaard ging.

Hoezeer ondertusschen het ijs op de Waal en de Merwede zich opruimde, zoo waren de Killen als nog geheel gestopt, zoodat zich tusschen Hardinxveld en Werkendam, en verder bovenwaarts een geduchte ijsdam had gezet.

De massa van ijs was alhier zoodanig opgestapeld en in een gedrongen, dat men aan derzelfer opruiming niet kon denken, zonder zich groot gevaar voor te stellen. Aan de overzijde was het boord der rivier met een zoom van zwaar ijs bezet, zoodat de overlaat van het Bergsche Veld niet geregeld werken kon, en het water tot eene ongekeende hoogte oprees.

Daardoor tevens werd ook het water te Gorinchem zeer hoog opgezet, zoodat het in den nacht van den 18den op den 20sten drie duim hooger stond dan in 1820, en slechts 8 duim lager dan in het noodlottige jaar van 1809. In den nacht van den 17den op den 18den baande het water zich eenen weg onder door de waterkeering in de Dalempoort van gemelde stad, en plotselijk bezweken ook de schotbalken; de straatkeijen waarmede de poort is bebloerd, geraakten los, en weldra was dus in de poort een grondgat gelopen, zoodat het instroomend water de buitenstad inundeerde.

Weldra echter waren velen in de weer, om deze doorbraak te stoppen, hetwelk gelukkig heeft kunnen geschieden, door het doen zinken van zakken, met aarde uit de nabij zijnde fortificatie-werken gevuld, en het inbrengen van mest en ander specien, gepaard met het opwerpen eener buitenkisting, gevolgd door eene zware kisting aan de binnenzijde, zoodat den 18den, des voormiddags ten 11 ure, het meeste gevaar kon geacht worden geweken te zijn, en bij den nog hooger waterstand van den volgenden dag de noodkeering heeft stand gehouden.

Men moest, en niet zonder grond, beducht worden voor eene doorbraak in den Alblasserwaard, langs de Merwede beneden Gorinchem, daar de hooge stand van het water bij Hardinxveld en Steenenhoek zonder voorbeeld was. De directie van het kanaal van Steenenhoek had dan ook, om deze reden, dit kanaal tot den hoogst mogelijken stand volgezet, ten einde den Merwedijk te steunen, en de regering van Gorinchem had de vereischte maatregelen genomen om door de afdamming der Kanze- en Arkel-poorten de stad in allen geval ook van dien kant voor overstroming te behoeden.

De geduchte ijsstopping te Hardinxveld kwam des middags van den 20sten in beweging, zette zich wel weder, doch brak eindelijk tegen verwachting geheel en al op; terwijl alle gevaar voor de dijken en waterkeeringen daardoor verdween en het tegen den ijsdam opgezette water zich met een groot verval door de Killen op het Bergsche veld kon ontlasten.

Maar terwijl aan den regteroever der rivier de zware ijsverstopping gevaarlijke gevolgen moest doen vreezen, was dit aan den linker-oever niet minder het geval. Immers, wies het water, voor en boven Werkendam zeer sterk, zoodat de Sasdijk boven en beneden het Sas of Sluis, sterk overliep en er een zware stroom door en langs het dorp Werkendam plaats had. Het beneden gedeelte van dit dorp overstroomde en men ging over tot het stellen eener kisting op het Visschersdijkje, ten einde de innundatie zoo van de achterzijde van het dorp, als van den Vervoorne-polder voor te komen.

Beneden de Sleewijksche kerk bespeurde men den 18den eene kleine afschuiving of verzinking van het binnengedeelte des Riviersdijks, die nog wel geene bedenking baarde, doch later toenam en door eenen rijsberm als anderzins moest gesteund worden.

Intusschen stroomde het water langs en over den Sasdijk naar de Bakkerskil af, welke kil toen de eenige scheen te zijn war het ijs benedenwaarts was opgeruimd. Het ontoereikende van dezen afvoer echter deed het water te Werkendam in den nacht van den 19den tot de hoogte klimmen van 42 duim beneden het noodpeil en dus 18 duim hooger dan den hoogst bekenden stand in Januarij 1820. Men

werkte dus met ijver aan de opkisting der lage gedeelten des dijks. De Sasdijk bleef inmiddels ter hoogte van 60 à 70 duim over de lengte van 460 el overloopen, waardoor het digt bebouwde dorp Werkendam, voor ten minste vier vijfde gedeelte dermate overstroomde, als dit bij menschen heugenis niet had plaats gehad. In de dorpstraat vielen gaten van omtrent 2 el diepte, terwijl door den snellen stroom, waarmede het water zich door de verschillende stegen tusschen de huizen, eenen weg naar de Bakkerskil baande, vele woningen beschadigd werden, en de hoogte van het water in dit dorp, blijkens het opgenomen merk van 1771, 41 duim hooger stond dan in dat jaar was opgeklommen.

Intusschen werd het ijs, 't welk mede in groote hoeveelheid over den Sasdijk gedreven werd, door de beplantingen, die tusschen gemelden dijk en het dorp bestaan, in zijne vaart gestuit, daar anders waarschijnlijk het dorp voor een groot gedeelte zou zijn vernield geworden, en vele menschen zouden zijn omgekomen.

Des avonds van den 19den bereikte het water van de Merwede alhier zijne grootste hoogte, en deze bedenkelijke toestand bleef voortduren, tot dat de zware ijsdam, zoo als hier boven vermeld is, losgebroken en afgedreven was, eene omstandigheid niet alleen voor het dorp Werkendam maar ook voor het oude land van Althena en den Vervoorne-polder hoogst gelukkig.

De rivier de Maas was reeds den 6den Februarij weder geheel met ijs bezet; doch ten gevolge van den zachten dooi, die den 12den inviel, moest ook langs deze rivier weldra de buitengewone rivier-correspondentie weder worden ingesteld, en had er op nieuw een ijsgang plaats, die bij afwisseling nu eens vorderingen maakte, en dan weder hier en daar gestuit werd. Des morgens van den 16den bespeurde men het eerste water van de Beersche Maas, voor de stad 's Hertogenbosch, hetwelk zoo sterk aanwies, dat weldra daarna de Elftweg ter hoogte van ruim één el overstroomde, welk water tevens buitengewoon veel ijs medevoerde.

Op de rivier te Apschut, had het ijs zich den 16den verstopt en tot omtrent 2 el boven den waterspiegel verheven. De sterke stroom nogtans, die ten gevolge daarvan over de uitterwaarden plaats had, voerde veel ijs met eene groote snelheid mede, doch des namiddags geraakte deze ijsverstopping weder los en dreef gelukkig af, hoewel daardoor zich een ijsdam zette, aan den Middelwaard, die echter ook weldra in beweging kwam en doordreef.

Dor het zoogenaamde Schansche Gat kwam ondertusschen eene aanzienlijke massa ijs uit de Waal op de rivier, dat zich op den Marenschen waard vastzette, met zoodanige werking, dat het op verscheidene plaatsen tot boven op den dijk geschoven werd.

Den 19den en 20sten werd vervolgens de Boven-Maas tot aan Woudrichem geheel van vastzittend ijs bevrijd, en mogt men rekenen, dat het grootste gevaar voor waterkeeringen geweken was.

Op den Gelderschen IJssel hadden te Westervoort den 15den Februarij reeds ijsbewegingen plaats, en kwam er zoo veel ijs af dat de rivier zich weder stopte en het water zeer hoog opliep, terwijl de Lathumsche Randijk, ter hoogte van 20 duim, gedurende 1 en een half uur tijds en over de lengte van een uur gaans⁹, overliep; doch daar men alle moeite tot keering aanwendde, is de dijk behouden gebleven.

Bij afwisseling kwam het ijs op den Boven-IJssel in beweging, doch zette zich meermalen weder vast, tot het in den nacht van den 18den op den 19den te Westervoort en benedenwaarts opbrak en doordreef.

Reeds bij het begin van de nieuw ingevallen vorst, had het ijs zich den 2den Februarij aan het Katerveer en te Kampen boven de brug vastgezet, hetwelk den 6den overal tot in zee plaats had; terwijl na den ingevallen dooi, alles den 21sten ook hier was opgeruimd, ofschoon de uitmondingen, de Ketel en het Ganzendiep, nog digt en met ijs bezet waren; terwijl eerst den 6den Maart de

⁹ Een 'uur gaans' is een oude lengtemaat en het duidt de afstand aan die een wandelaar in een uur tijd zou afleggen. Doorgaans is dit 4 kilometer.

gemeenschap tusschen Kampen en Schokland door middel van eene ijsschouw geopend werd en het ijs tusschen Schokland en Urk nog vast zat.

Voor het overige hebben de ijsgangen op deze rivier geene schade van eenig belang aan de waterkeeringen veroorzaakt.

Voor elk, die eenig denkbeeld of eenige kennis heeft van de gelegenheid en den staat onzer rivieren en derzelver bedijkingen, mitsgaders eenig begrip van de omstandigheden, die eenen ijsgang op dezelve gewoonlijk vergezellen, zal het bovenstaande ondertusschen genoegzaam zijn om te doen zien, dat op meer dan een punt, en op meer dan eenen riviertak de toestand bij herhaling zeer dreigend en gevaarlijk was, en in der daad was er somtijds weinig meer noodig geweest om geduchte gevolgen te zien ontstaan, - Vele menschen van jaren en ondervinding toch verklaarden eenstemmig, dat door den toestand op de Waal tusschen Ewijk en Loenen de staat van zaken geheel dezelfde was, als vóór de doorbraken in vroeger jaren te Weurth, Loenen en Oosterhout, zoodat men het in deze gevaarvolle omstandigheden als een groot geluk mogt beschouwen, dat de ijsstopping bij Hulhuizen en Kekerdom niet vroeger dan in den namiddag van den 17den Februarij opruimde, terwijl die van Ewijk tot Druten reeds tusschen 12 en 2 ure opgebroken was. Onderscheiden andere gelukkige omstandigheden hebben voorts medegewerkt ter afwending van het eminente gevaar, en daaronder kan worden gerangschikt het bedaarde en gunstige weder, gedurende den laatsten dooi en ijsgang, waardoor genoegzaam geen golfslag op het water plaats had, en de arbeid ter verdediging van de bedreigde en zich in gevaar bevindende waterkeeringen zonder hinder of stoornis van dien kant kon worden voortgezet, daar integendeel ruw en onstuimig weder daaraan dikwerf zoo groote verhindering kan toebrengen; terwijl te gelijker tijd geen grootere toevoer van water van den Boven-Rhijn plaats had en de bovenwaartsche verstoppingen zich niet eerder opruimden. Ware dit het geval niet geweest, had er onstuimig weder plaats gehad, ware er meerdere water afgekomen en haddene eenige andere omstandigheden zich niet opgedaan, zoo heeft men terug op het denkbeeld van de rampen, die noodwendig zouden hebben moeten ontstaan en die de vreesselijke tooneelen en verwoestingen van 1784, 1789, 1809 en andere jaren op nieuw, zoo niet erger en meer algemeen, zouden hebben veroorzaakt.

Maar mogt men zich te regt over deze gelukkige omstandigheden verheugen, en kan men middellijk ook daaraan eenen gunstigen afloop toeschrijven, zoo had men nogtans dit niet minder te danken aan de bereidvaardigheid, volhardenden ijver en de onvermoeide pogingen, niet alleen van de belanghebbende besturen en de hierbij betrokkene ambtenaren; maar ook van vele bijzondere personen, die belangloos zijn toegesnel en hebben medegewerkt om het dringend gevaar af te wenden en rusteloos werkzaam te zijn ter verdediging van den vaderlandschen grond en van de bezittingen het lever hunner medemenschen; en het verwekt een aangenaam gevoel daarvan met ruimte te mogen gewagen.

Ongetwijfeld is het de pligt der ambtenaren van den Waterstaat, om in zoodanige omstandigheden, aan hunne roeping getrouw, met raad en daad het hunne toe te brengen om te behouden, wat behouden kan worden; doch er blijft altijd nog een zekere afstand tusschen enkele pligtbetragting, en dien loffelijken ijver, die door geestdrift en onvermoeide krachtsinspanning zich doet kennen; en het is in dit opzigt, dat, volgens alle getuigenis, de meeste lof moet worden toegebracht aan de hoofd-Ingenieurs en ingenieurs van den waterstaat die, langs de rivieren gestationeerd, in de gelegenheid waren zich zoo gunstig te onderscheiden, en de volkomene tevredenheid hunner superieuren en den dank des publieks zich in dit opzigt op eene uitstekende wijze waardig te maken.

Met geen minderen lof mag men gewagen van de hoofden en vele leden der dijksbesturen, en onder dezen mogen met volle regt in de eerste plaats genoemd worden de dijkgraven van de Over- en Neder-Betuwe, der Tielerwaard, en van Maas en Waal, de heeren RAU, VAN LIDTH DE JEUDE, VAN DAM VAN ISSELT en SCHOUTEN. Men kan wel van mannen van dit karakter niet anders verwachten; doch wanneer nacht en dag en onvermoeid de uiterste pogingen worden aangewend; overal wordt voorgegaan en alles met beleid wordt bestuurd, zoo mag men veilig zeggen, dat deze verwachting wordt overtroffen.

Ook de dijkgraven van den Lekkendijk boven- en benedendams, de heeren VAN LIJNDEN VAN LUNENBURG en SWELLENGREBEL, hoewel beiden reeds hoog bejaard, moet dezelfde lof worden toegebracht; terwijl het zeker als geen gewoon verschijnsel mag worden geacht, ook den hoogheemraad van den Lekkendijk bovendams, den heer VAN LIJNDEN VAN SANDENBERG, een meer dan vier en zeventig jarigen grijsaard, in de gevaarlijkste oogenblikken den geheelen nacht op den dijk te zien doorbrengen. Met hetzelfde regt kunnen worden genoemd de dijkgraven van den Bommelerwaard, het Land van Arkel en den Alblasserwaard, de heeren J. 't Hooft, W.L. Diemont, en O. Repelaer van Molenaarsgraaf, alsmede de heemraden van die districten; kunnen hunne namen hier niet allen worden vermeld, geene minderen eere komt hun toe en geene minderen dank is men hun verschuldigd.

Bijzondere melding verdienen ondertusschen de onvermoeide zorgen en de uitstekende ijver, aan den dag gelegd door de heemraden en nood-heemraden Formijne, Valkis, G. Mos, A. Bloem, H. van Koolwijk, Versteegh, S. Roes, Dijkmeester, A. van Dalen, A. Vervoorn, B.L. van Ewijk en de dijkschout Slingervoet, bijgestaan door de poldermeesters J. Cornelissen en G. Weeren; J. Hendriks; H. Bruist en W. van de Geijn; mitsgaders de dijkmeesters W. van Oppenraaij en C. van den Wiltenberg en de kribbazen G. Hendriks en B. Roes.

Maar het waren niet alleen personen, die zich in eenige publieke betrekking bevinden, waaraan men zoodanigen welverdienden lof kan toekennen; ook vele bijzondere personen en deftige lieden, ook zelfs vrouwen, zijn vrijwillig toegesnel om mede te werken ter verdediging van de veege waterkeeringen, en hebben daarbij zich geen gevaar ontzien. Het is een waar genoegen daaronder te mogen noemen de heeren van Lidth de Jeude, de zonen des burgemeesters van Tiel, W. de Roo en de zoon van den regter-commissaris; de heer burgemeester van Poederloijen, D.W. van Dam; de Posthouders Valkis, Bergakker en S. Deijns uit Andels; mitsgaders T. Putters uit Huissen; L. de Groot van Gouda; J.W. de Groot van Gorinchem en H. Wapperom, welke drie laatste personen, onder vele anderen, in der daad te veel om te noemen, zich te Gorinchem zeer bijzonder hebben onderscheiden.

Allezins bijzondere melding verdient ondertusschen ook nog het moedige en prijzenswaardige gedragen van den pastoor van Dreumel, de wel eerwaarde heer J. VAN DER HEIJDEN, die niet alleen alle moeite deed om bij het dreigend gevaar de arbeiders aan te moedigen, maar ook in persoon het voorbeeld gaf en in het water medewerkte. Eere zij den geestelijke, die in zoodanige omstandigheden zijnen invloed en voorbeeld gelden doet!

Voor het overige moge elk, die zich bewust is, ook het zijne te hebben toegebracht ter afwering der dreigende gevaren, doch hier niet is kunnen worden opgenoemd (en hun getal is ongetwijfeld aanzienlijk) overtuigd zijn, dat het vaderland aan hen niet minderen dank verschuldigd is, en, bekend of onbekend, aan hen, ook bij dezen geen mindere lot toegekend wordt.

En zoo mag men zich verheugen, op nieuw de blijken te hebben mogen zien, dat wanner het vaderland, de geliefde grond onzer woning, door rampen bedreigd wordt, het steeds in zijnen boezem een aantal zijner kinderen aantreft, gereed om de helpende hand toe te reiken; en die veel, ja alles veil hebben, om het dierbare erf onzer voorvaderen, tegen welken vijand het ook zijn moge, moedig te verdedigen, en zoo mogelijk te behouden." ¹⁰

Toekenning van een speciale medaille

De Koning wenste een aparte medaille als beloning voor hen die zich hadden onderscheiden. Na enige correspondentie met de Rijks Munt werd besloten een algemene voorzijde te gebruiken die al was ontworpen voor een penning die geslagen was ter gelegenheid van het bezoek van de Koning aan de Munt eerder dat jaar. De keerzijde zou een lauwerkrans krijgen, waarna in die lauwerkrans een opdracht aan de gedecoreerden zou worden gegraveerd.

De medaille omschrijft zich als volgt:

¹⁰ Nederlandsche Staatscourant, nummer 126, zaterdag 29 mei 1841, p. 2-4.

Voorzijde het naar links gewend borstbeeld van Willem II met het randschrift: "WILLEM II KONING DER NEDERLANDEN", met in de afsnede onder het portret: "V.D.K."

Op de keerzijde een lauwerkrans, aan de bovenzijde bijeenkomend bij een bloem en aan de onderzijde bijeengebonden met een lint. In het veld een inscriptie: "van wege den Koning aan wegens betoonden ijver en moed bij den ijsgang op de Rivieren in Februarij 1841".

De medailles in het polder-district Tielerwaard werden op 26 juli 1841 in het districtshuis te Tuyl uitgereikt. Bij de uitreiking hield de dijkgraaf, E.W. van Dam van Isselt, een toespraak. Hiervan is een verslag gepubliceerd in de Arnhemsche Courant: *'De dijkgraaf zeide, onder anderen: dat de toekenning van die zilveren medaille aan verschillende beoordeelingen was onderworpen geweest. Voor velen was zij een voorwerp van zoutelooze spotternij; sommigen hadden de verdiensten der begunstigten gewogen op de weegschaal van nijd en afgunst en de belooning te groot gevonden; terwijl anderen, eindelijk, dit blijk van 's konings gunst en welwillendheid te gering schatteden, en hetzelfde beschouwden als niet in verhouding staande tot de door hen bewezene diensten. - Hij hoopte, dat die heeren, aan wien het hem te beurt mogt vallen dit bewijs van 's konings tevredenheid uit te reiken, hetzelfde mogten ontvangen met datzelfde gevoel van erkentelijkheid, waarmede hij zijne benoeming had vernomen; dat het hun allen ten spoorslag zou verstrekken, om, bij vernieuwd gevaar, met denzelfden moed en met denzelfden ijver mede te werken tot het afkeeren van de vreesselijke onheilen, die steeds het gevolg zijn eener overstroming; dat, wel is waar, voor den edelen en weldenkenden mensch geene grootere belooning bestond, na wel volbragten pligt, dat het getuigenis van zijn eigen hart en zalige bewust zijn, zijne medemenschen van dienst te zijn geweest. - maar dat zij dan ook de hun toegekende medaille niet moesten beschouwen als eene belooning, maar alleen als een blijvend aandenken aan het gebeurde in februari laatstleden; dat, na verloop van jaren, aan hunne kinderen en kindskinderen tot een aangenaam bewijs zal strekken, dat zij zich lofwaardig hebben gedragen in het oogenblik des gevaars.'*¹¹

'Eene ongelukkige zucht naar rangen en titels'

Bij hetzelfde Koninklijk besluit als waar de eerste zilveren medailles werden toegekend (Koninklijk besluit van 31 mei 1841 no. 82), werden tevens vier mensen benoemd tot Ridder in de Orde van de Nederlandse Leeuw. Dit betreft:

- Mr. **Jacob Rau**, heer van Gameren, geb. Leiden 28 sept. 1799, dijkgraaf van de Over-Betuwe, overl. Arnhem 5 maart 1876,
- Mr. **Antonius Schouten**, ged. Puiflijk 17 dec. 1799, dijkgraaf van Maas en Waal, overl. Wamel 28 maart 1876,
- Jonkheer mr. **Ocker Repelaer van Molenaarsgraaf**, geb. Dordrecht 6 okt. 1796, dijkgraaf van den Alblasserwaard, overl. 's-Gravenhage 31 okt. 1869, en
- **Henri François Fijnje**, geb. Amsterdam 21 sept. 1796, ingenieur van den Waterstaat, overl. Nijmegen 2 juli 1889.

Dit verschil in decoratie bleef niet onopgemerkt. Op 9 augustus 1841 publiceerde het Algemeen Handelsblad een ingezonden brief van eene "A.", gedateerd 20 juli, luidende: *'Ik had het genoeg, want het was behoefte voor mijn hart, ter liefde voor de waarheid, mijne gevoelens van enkele bijzonderheden, betreffende het gebeurde in den afgelopen winter, opgenomen onder de ingezonden stukken van het Handelsblad van den 1sten en 22sten Junij II., te mogen ontwikkelen. Het belangloos doel waarnaar ik streefde was, achtenswaardige mannen en opregte vrienden van Land en Koning opmerzaam te maken, en zoo noodig, inlichting naar waarheid te geven in eene zaak*

¹¹ Arnhemsche Courant, nummer 147, donderdag 29 juli 1841, p. 2.

van wel genoegzame notorieteit, maar die niet naar regt en billijkheid scheen behandeld te zullen worden. De Koning wilde Hoogd. tevredenheid doen blijken door de bijzondere verdiensten te erkennen, van die hoofden en leden der dijkbesturen, welke zich bij die gelegenheid hebben onderscheiden, waaraan werkelijk volgens Z.M. besluit van den 30sten Mei N°. 82 is gevolg gegeven. - Maar is het nu billijk, is het nu regtvaardig, dat de erkende man van verdiensten, hoe vreemd en raadselachtig dit moge klinken, geheel vergeten en volgens een later besluit wordt gelijk gesteld met twee jongelingen alhier en alzoo beneden degenen van minderen rang en van particuliere personen? Hoe moeilijk, vooral in deze, belooning naar verdiensten van bijzondere personen moge zijn, waarover wij anderen laten oordeelen, - hier vervalt deze moeilijkheid, en wilden men beloonen, de held der geschiedenis, de Heer B. Formijne te Varik, heemraad in loco, is bij het publiek bekend als de persoon, die bijzondere diensten bewezen heeft en als zoodanig naar rang beloond, of niet genoemd behoorde te zijn geworden; want geenszins zal de Heer en Ridder... Fynje zich beleedigd achten als dat zelfde publiek zijn Ed. met eerstgenoemden Heer F. beloond of niet, in deze gelijk stelt. Men is alzoo zeer verlangend hoe de bekende regtvaardigheid minnende Heer E.W. van Dam van Isselt, als dijkgraaf, de verdiensten zal erkennen en voorstaan van een heemraad, die bij meerdere gelegenheden en vooral in den verlopen winter, door daden getoond heeft, met regt het vertrouwen te bezitten van het hoofdbestuur en het publiek.' ¹²

Door een grondeigenaar uit de Tielerwaard wordt op 11 augustus 1841 een reactie hierop naar het Algemeen Handelsblad gezonden. Deze reactie luidde: *'In het Handelsblad van 1.1. Maandag komt een brief voor van A. te Tiel, waarin gesproken wordt over de verdienstelijke pogingen door den Heer Heemraad Formijne, van Varik, aangewend, tot afkeering van het dreigend gevaar van overstroming van den Tielerwaard, in de maand Februarij 1.1. Er wordt gesproken van de belooning hem door Z.M. toegekend, door het aan hem verleenen eener zilveren medaille, waarin hij gelijk is gesteld met twee jongelingen uit Tiel, en daarbij wordt tevens toespeling gemaakt op de onderscheiding, welke aan den Heer Ingenieur Fijnje is te beurt gevallen, aan wie Z.M. de Orde van den Nederl. Leeuw heeft geschonken, ter gelegenheid van Hoogstdezelfs komst te Nymegen. Ten slotte wordt er een soort van beroep gedaan op de regtvaardigheid van den Dijkgraaf, als zoude die zich in de bres moeten stellen, om ook voor den Heer Formijne de ridderorde aan te vragen.*

De bedoeling van den Schrijver is, naar mijn inzien, in korte woorden deze: de Heer Fijnje heeft de ridderorde gekregen, de Heer Formijne niet. De verdiensten van laatstgenoemde zijn even groot als die van den eerstvermelden; waarom heeft men den Heemraad gelijk gesteld met die jongelingen, die eenen zilveren medaille zullen krijgen; waarom is ook de Heer Formijne geen ridder?

Ik vermeen op deze vragen een voldoende antwoord te kunnen geven en de onjuistheid van de aanmerkingen van A. voldingend te kunnen aantonen.

De Heer Fijnje is ridder geworden na de ijsgang in Tielerwaard, maar zulks levert nog volstrekt geen bewijs op, dat hij zijne benoeming alléén te danken heeft aan de toenmaals door hem bewezene diensten.

De Heer Fijnje wordt door allen erkend als een zeer bekwaam en hoogstverdienstelijk ambtenaar van de Waterstaat, die bij onderscheidene gelegenheden doorslaande blijken heeft doen geven van de groote kennis, welke hij in zijn vak bezit; hij stond bij het Ministerie zeer gunstig aangeteekend, en zijn gehoudene gedrag bij den laatsten ijsgang heeft, als het ware, de maat zijner verdiensten volgemeten en hem in aanmerking doen komen voor de onderscheiding, die hem is te beurt gevallen die het loon is voor vele jaren van naauwgezette en ijverige pligtsbetrachting.

De Heer Heemraad Formijne heeft zich uitnemend van zijnen pligt gekweten en veel bijgedragen tot het behoud des dijks aan den Rooden molen; hieromtrent zijn allen het eens, die in de gelegenheid zijn geweest hem daar werkzaam te zien. De Koning heeft hem dan ook als een blijk van

¹² Nieuwe Amsterdamsche Courant / Algemeen Handelsblad, nummer 3043, maandag 9 augustus 1841, p. 4.

Hoogstdezelfs tevredenheid eene zilveren medaille toegekend. Hij stond toch, wat wetenschappelijke kennen en vroeger bewezene diensten betreft, geenszins op denzelfden lijn met den Heer Fijnje; des moet hij zelf innig overtuigd zijn en het blij van Z.M. tevredenheid moest dus voor hem voldoende wezen.

Ja maar! hij staat in die onderscheiding gelijk met twee jongelingen, terwijl hij reeds een man is van rijper leeftijd.

Het onderscheid van jaren doet hier niets ter zake. Die twee jongelingen (waarschijnlijk bedoelt men de zoons van den Heer Notaris van Everdingen, uit Tiel) hadden grooten moed en ijver aan den dag gelegd en hadden even veel, zoo niet meerder, aanspraak dan den Heer Formijne op onderscheiding. Men verlieze hier niet uit het oog, dat de Heer F. den hem toevertrouwden post verdedigde, dat hij bij het zoo wel volvoeren van zijnen pligt ook niets meer deed dan zijn pligt en dat hij bij het verzuimen van denzelven zich aan groote verantwoordelijkheid zoude hebben blootgesteld. De bedoelde jongelingen daarentegen, en zoo vele anderen, die met hen door den Koning zijn onderscheiden, hadden met den dijk en deszelfs behoud niets gemeens. Zucht voor het goede; belanglooze ijver spoorde hen aan, en niemand had eenige aanmerking kunnen maken, indien zij beloond waren geworden en de Heer Formijne niet.

Hij staat daarenboven niet alleen tegen deze jongelingen, want de Heer R. Valkis, ontvanger te Ophemert en buitengewoon Heemraad, de Heer W.F. Formyne, Nood-Heemraad en de Dijkgraaf (die mede zijn pligt heeft gedaan), hebben ook die zilveren medaille ontvangen. Had laatstgenoemde, die ridder is van den Nederl. Leeuw, dan ook geene aanspraak moeten maken op het Commandeurskruis? Zijne ambtgenooten, toch, in Over-Betuwe en Maas en Waal zijn te dier gelegenheid ridders geworden; hem moest men dus Commandeur maken. Het eene systema is even dwaas als het andere en uit dat geschrijf, van waar het dan ook komen moge, blijkt alleen, dat het tegenwoordige geslacht behebt is met eene ongelukkige zucht naar rangen en titels, die onze voorouderen niet kenden. Ook ik houd den Heer Formijne voor een trouw, bekwaam en ijverig Heemraad, maar de Heer Van Dam van Isselt zoude, naar mijne wijze van beschouwen, geene daad van regtvaardigheid, maar van dwaasheid doen, indien hij pogingen aanwendde, om den Heer F. tot ridder te doen benoemen.' ¹³

En daarmee zijn we er nog niet. Begin oktober 1841 vond in Dodewaard de uitreiking plaats van de zilveren medaille van de Maatschappij tot Nut van 't Algemeen aan Dirk Slingervoet 'voor deszelfs edelmoedig gedrag, bij eene verzakking in den dijk, aan den rooden molen, onder Zennewijnen.' ¹⁴ Hiermee werd Dirk Slingervoet dus tweemaal onderscheiden voor dezelfde actie!

¹³ Nieuwe Amsterdamsche Courant / Algemeen Handelsblad, nummer 3052, donderdag 19 augustus 1841, p. 4.

¹⁴ Nieuwe Amsterdamsche Courant / Algemeen Handelsblad, nummer 3101, vrijdag 15 oktober 1841, p. 2.

Register van ontvangers

K.B. van 31 mei 1842 no. 82 ¹⁵

- 1 **Edmond Willem van Dam van Isselt**, geb. Breda 20 febr. 1796, dijkgraaf van den Tielerwaard, overl. Geldermalsen 9 febr. 1860.
- 2 **Willem Frederik Formijne**¹⁶, geb. Ophemert 21 maart 1801, grondeigenaar te Ophemert, nood-heemraad in het polderdistrict Tielerwaard, overl. Ophemert 27 okt. 1881.
- 3 **Robertus Valkis**, geb. Ophemert 29 okt. 1783, ontvanger te Ophemert en buitengewoon heemraad in het polderdistrict Tielerwaard, overl. Ophemert 22 mei 1875.¹⁷
- 4 **Gerhard Mos** J.Gz., ged. Nijmegen 30 sept. 1792, heemraad in het polderdistrict Rijk van Nijmegen, overl. Heumen 4 jan. 1865.
- 5 **Anthonij Bloem**, geb. Beuningen 13 nov. 1803, heemraad in het polderdistrict Rijk van Nijmegen, overl. Winssen 10 aug. 1881.
- 6 **Henricus ('Hendrik') van Koolwijk**, geb. Ewijk 25 febr. 1826, heemraad in het polderdistrict Rijk van Nijmegen, overl. Ewijk 26 sept. 1899.
- 7 **Matthias Johannes Versteegh**, geb. Avezaath 19 juli 1791, heemraad in het polderdistrict Neder-Betuwe, overl. Avezaath 11 jan. 1859.
- 8 **Steven Roes**, geb. Andelst 12 dec. 1788, heemraad in het polderdistrict Over-Betuwe, overl. Elst 13 nov. 1864.
- 9 Mr. **Herman Dijkmeester**, geb. Tiel 25 mei 1804, notaris te Tiel, heemraad van de Neder-Betuwe, overl. Tiel 21 april 1873.
- 10 **Arie van Dalen** Cz., geb. Hedel 14 nov. 1790, heemraad in het polderdistrict Boemelerwaard, beneden den Meidijk, overl. Brakel 30 juni 1849.
- 11 **Aart Vervoorn**, geb. Brakel 28 aug. 1762, heemraad in het polderdistrict Boemelerwaard, beneden den Meidijk, overl. Poederoijen 22 juni 1856.
- 12 **Bernardus Leopold van Ewijk** (Ewijck?), geb. Buren 28 jan. 1807, heemraad in het polderdistrict Maas en Waal, overl. Elst 14 mei 1873.
- 13 **Dirk Slingervoet**, geb. Dodewaard 12 maart 1801, dijkschout in het polderdistrict Neder-Betuwe, overl. Dodewaard 22 okt. 1859.¹⁸
- 14 **Johan Lambert van Lidth de Jeude**, geb. Rijswijk (Z.-H.) 17 sept. 1807, zoon van de burgemeester van Tiel, overl. Zoelen 7 jan. 1849.
- 15 **Alexander van Lidth de Jeude**, geb. Tiel 18 dec. 1820, zoon van de burgemeester van Tiel, overl. Marseille (Frankrijk) 30 jan. 1846.

¹⁵ Gepubliceerd in:

- Provinciale Geldersche en Nijmeegsche Courant, nummer 52, weonsdag 30 juni 1841, p. 2.
- Opregte Haarlemsche Courant, nummer 78, donderdag 1 juli 1841, p. 1.
- Nieuwe Amsterdamsche Courant / Algemeen Handelsblad, nummer 3011, vrijdag 2 juli 1841, p. 1.

¹⁶ Is oorspronkelijk opgenomen in het Koninklijk besluit als 'J. Formijne'. Dit is later gecorrigeerd op het besluit in 'W.F. Formijne'.

¹⁷ Zijn medaille werd op een veiling bij Veilinghuis De Ruiter op 15-16 maart 2021 (veiling 1160/1161) verkocht voor het bedrag van € 1.200 + opgeld (kavelnummer 986).

¹⁸ Zijn medaille werd op een veiling bij de MPO op 14 november 2012 verkocht (kavelnummer 4116).

- 16** **Otto Cornelis Adriaan van Lidth de Jeude**, geb. Tiel 23 dec. 1819, zoon van de burgemeester van Tiel, overl. Tiel 27 okt. 1863.
- 17** **Willem de Roo**, geb. Tiel 21 okt. 1819, overl. Rotterdam 15 dec. 1852.
- 18** **Jacobus Johannes Gerrit van Everdingen**¹⁹, geb. Deil 28 aug. 1805, gemeente-ontvanger te Tiel, overl. Deil 19 nov. 1879.
- 19** **Willem Arend Caron**, geb. Ochten 16 okt. 1813, (polderdistrict Tielerwaard), overl. Tiel 28 febr. 1875.
- 20** **Dirk Willem van Dam**, geb. Rotterdam 14 april 1804, burgemeester van Poederoijen, overl. Kleve (Westfalen) 13 maart 1850.
- 21** **Arien Bergakker**, ged. Echteld 2 mei 1794, posthouder te Andelst, overl. 26 jan. 1885.
- 22** **Steven Deijs**, geb. Andelst 11 juni 1796, posthouder te Andelst, overl. Nijmegen 29 mei 1867.
- 23** **Theodorus Everhardus Putters**, ged. Huissen 21 jan. 1815, posthouder te Huissen, overl. ald. 22 dec. 1895.
- 24** **Jacobus van der Heijden**, geb. Nijmegen 9 dec. 1785, pastoor te Dreumel (polderdistrict Maas en Waal), overl. Dreumel 16 okt. 1843.²⁰
- 25** W. van de Geijn, poldermeester in het polderdistrict Maas en Waal.²¹
- 26** **Bernard Antonius Roes**, geb. Heteren 21 mei 1822, kribbaas in het polderdistrict Overbetuwe, overl. Winssen 13 juni 1904.
- 27** **Joannus ('Jan') Cornelissen**, geb. Heumen 2 aug. 1789, poldermeester in het polderdistrict Rijk van Nijmegen, overl. Heumen 18 mei 1868.
- 28** **Gerrit Weeren**, geb. Heumen 17 mei 1784, poldermeester in het polderdistrict Rijk van Nijmegen, overl. Heumen 2 april 1862.
- 29** Jacob Hendriks, poldermeester in het polderdistrict Rijk van Nijmegen, overl. Ewijk 15 jan. 1858 .
- 30** **Hendrikus Bruist** (Bruijst?), geb. Beuningen 22 sept. 1783, poldermeester in het polderdistrict Rijk van Nijmegen, overl. Ewijk 15 sept. 1841.
- 31** **Wilhelmus van Oppenraaij**, geb. Bommel 13 jan. 1812, dijkmeester in het polderdistrict Overbetuwe, overl. Bommel 20 dec. 1864.
- 32** **Gradus Hendriks**, geb. Elst 5 dec. 1802, kribbaas in het polderdistrict Overbetuwe, overl. Elst 12 jan. 1892.
- 33** **Cornelis van den Wiltenberg Mzn.**, geb. Herveld 3 febr. 1818, dijkmeester in het polderdistrict Overbetuwe, overl. Grand Rapids (Michigan, U.S.A.) 6 sept. 1902.
- 34** **Lourens de Groot**, geb. Asperen 7 april 1806, te Gouda, overl. Ede 16 juli 1881.

¹⁹ In sommige bronnen ook als W. van Everdingen of F. van Everdingen opgenomen.

²⁰

<https://www.tremele.nl/religie/rkkerk/Priester/images/heijden%20jacobus%20van%20der/heijden%20jacobus%20van%20der.htm>, gelezen op 31 maart 2021.

²¹ Het is helaas niet gelukt Van de Geijn te identificeren. Ook Spaans et al. lukte dat niet. Zijn naam komt in de kranten ook alleen voor in het verslag van de minister en in de publicatie van het Koninklijk besluit. Mogelijk is hier een verkeerde naam gebruikt?

- 35** **Jan Willem de Groot**, geb. Nieuwland 26 febr. 1810, te Gorinchem, Arnhem 25 dec. 1895.
- 36** **Hermen Wapperom**, ged. Papendrecht 26 okt. 1806, te Gorinchem, overl. Papendrecht 13 maart 1858.
- 37** **Willem van 't Sant**, geb. Sleeuwijk 1 febr. 1812, stadsarbeider te Gorinchem, overl. Meerkkerk 12 jan. 1896.
- 38** **Gijsbert Romijn**, geb. Gorinchem 23 maart 1799, overl. ald. 10 sept. 1852.
- 39** **Govert Quakernaat**, geb. Gorinchem 30 juni 1779, overl. ald. 12 juni 1851.
- 40** Wouter Verheij, geb. Werkendam 13 sept. 1789, overl. Gorinchem 7 april 1868.
- 41** **Jan (van Vianen) van Oosterwijk**, geb. Gorinchem 4 aug. 1799, overl. ald. 23 juni 1855.
- 42** **Alardus Cornelis Boonzajer**, geb. Gorinchem 21 okt. 1817, te Gorinchem, overl. Den Helder 5 dec. 1884.
- 43** **Antonius van Hooijdonk**, geb. Gorinchem 23 mei 1800, overl. Hardinxveld 6 sept. 1842.
- 44** **Leendert de Bruijn**, geb. Herwijnen 3 aug. 1782, overl. ald. 4 jan. 1865.
- 45** **Johannes ('Jan') Sancenet**²², geb. Gorinchem 4 jan. 1767, te Gorinchem, overl. ald. 21 febr. 1844.

wegens hunnen behouden ijver en moed, bij gelegenheid van den laatsten ijsgang op de rivieren.

K.B. van 7 juli 1841 no. 205 ²³

ter aanvulling van Hoogstdeszelfs besluit d.d. 31 Mei II., No. 82.

- 46** **Berend Formijne**, geb. Zennewijnen 26 jan. 1792, overl. Utrecht 3 febr. 1864
- 47** **Hendrik Willem van Everdingen**, geb. Tiel 2 april 1822, overl. ald. 11 sept. 1883.
- 48** **Jan Margreeth François van Everdingen**, geb. Tiel 25 febr. 1824, overl. ald. 11 mei 1892.

wegens betoonden moed en ijver bij den laatsten ijsgang.

²² Op het Koninklijk besluit als J. Sanzenet.

²³ Provinciale Geldersche en Nijmeegsche Courant, nummer 58, woensdag 21 juli 1841, p. 2.

Alfabetische index op namen

Bergakker, A., 10, 15	Formijne, W.F., 10, 13, 14	Quakernaat, G., 16
Blaauw, 3	Geijn, W. van de, 10, 15	Rau (van Gameraen), J., 9, 11
Bloem, A., 10, 14	Groot, J.W. de, 10, 16	Repelaer van
Boonzajer, A.C., 16	Groot, L. de, 10, 15	Molenaarsgraaf, O., 10, 11
Brakell, van, 3	Heijden, J. van der, 10, 15	Roes, B.A., 10, 15
Bruijn, L. de, 16	Hendriks, G., 10, 15	Roes, S., 14
Bruist, H., 10, 15	Hendriks, J., 10, 15	Romijn, G., 16
Caron, W.A., 15	Hooft, J. 't, 10	Roo, W. de, 10, 15
Cornelissen, J., 10, 15	Hooijdonk, A. van, 16	Sancenet, J., 16
Dalen, A. van, 10, 14	Koolwijk, H. van, 10, 14	Sant, W. van 't, 16
Dam van Isselt, E.W. van, 9, 11, 12, 14	Lidth de Jeude, A. van, 14	Schouten, A., 9, 11
Dam, D.W. van, 10, 15	Lidth de Jeude, C.C. van, 9	Slingervoet, D., 10, 13, 14
Deijs, S., 10, 15	Lidth de Jeude, J.L. van, 14	Swellengrebel, 10
Diemont, W.L., 10	Lidth de Jeude, O.C.A. van, 15	Valkis, R., 10, 13, 14
Dijckmeester, H., 3, 10, 14	Lidth de Jeude, van, 10	Verheij, W., 16
Everdingen, H.W. van, 13, 16	Lynden van Lunenberg, van, 10	Versteegh, M.J., 10, 14
Everdingen, J.J.G. van, 15	Lynden van Sandenberg, van, 10	Vervoorn, A., 10, 14
Everdingen, J.M.F. van, 13, 16	Mos, G., 10, 14	Wapperom, H., 10, 16
Ewijk, B.L. van, 10, 14	Oosterwijk, J. van, 16	Weeren, G., 10, 15
Fijnje, H.F., 11, 12	Oppenraaij, W. van, 10, 15	Wiltenberg, C. van den, 10, 15
Formijne, B., 12, 16	Putters, T., 10, 15	

Bronnen

Massop, H.Th.L. & Knol, W.C. (2005). *Historisch waterbeheer. Een kwantitatieve benadering van historische watersystemen: definities en voorbeelden*. Wageningen: Alterra.

Spaans, M. & Mulder, C.P. (2009). *Wel Verdiend. Deel 10. Watersnoodmedailles*. 's-Gravenhage: eigen uitgave.

<https://www.delpher.nl/nl/kranten/>

<https://www.openarch.nl/>

<https://www.regionaalarchiefrivierenland.nl/>